

KRZYSZTOF STOPKA

<https://orcid.org/0000-0003-4971-2650>

(Uniwersytet Jagielloński, Instytut Historii)

MIKOŁAJ KOPERNIK I JEGO UNIWERSYTET

Abstrakt

Uniwersytet Krakowski w czasach studiów Mikołaja Kopernika (1491–1495) przeżywał okres bujnego rozwoju. W tym czasie Kraków stał się ważnym ośrodkiem politycznym, gospodarczym i kulturalnym, co spowodowało napływ studentów ze Śląska, Niemiec, Prus, Węgier i innych krajów. Specyfiką Uniwersytetu było istnienie wówczas dwóch katedr astronomii, z tego powodu słynął w Europie z wysokiego poziomu nauczania jej oraz matematyki. Mikołaj Kopernik wraz z bratem Andrzejem wpisał się do metryki uniwersyteckiej w semestrze zimowym 1491 roku. Jego studia koncentrowały się zapewne na filozofii przyrody, matematyce, astronomii i astrologii. Notatki poczynione przez niego w Krakowie świadczą o wysokich umiejętnościach, jakie już wówczas posiadał. Niniejszy artykuł przybliży czasy studiów Mikołaja Kopernika w Krakowie na tle dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i miasta.

Słowa kluczowe: Uniwersytet Krakowski, sztuki wyzwolone, Mikołaj Kopernik i jego studia w Krakowie

Uniwersytet Krakowski w czasach studiów Mikołaja Kopernika (1491–1495) był sprawnie funkcjonującą korporacją, dobrze zakorzenioną w panoramie miasta Krakowa i znaną szeroko poza granicami kraju¹. Jego zwierzchnikiem był kanclerz, każdorazowo biskup krakowski. W latach dziewięćdziesiątych XV wieku był to syn króla Kazimierza Jagiellończyka, Fryderyk (1488–1503), od 1493 roku dodatkowo arcybiskup gnieźnieński, prymas i kardynał².

¹ Na temat historii uniwersytetu w XV wieku zob. Antoni Karbowski, *Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich*, t. II–III, Petersburg–Lwów–Warszawa–Kraków 1903–1923; Kazimierz Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie*, t. I–II, Kraków 1900; Henryk Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935; *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. I, red. Kazimierz Lepszy, Kraków 1964; Mieczysław Markowski, *Uniwersytet Krakowski w kontekście środkowoeuropejskim późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności*, Olecko 2005; Paul W. Knoll, „A Pearl of Powerful Learning”. *The University of Cracow in the Fifteenth Century*, Leiden–Boston 2016. Por. też dwa katalogi wystaw kopernikańskich: *Kopernik i jego świat*, Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum 2023; *Mikołaj Kopernik odnowiciel astronomii. Wystawa jubileuszowa*, Biblioteka Jagiellońska 2023.

W zakresie licencji na nauczanie i zatwierdzanie egzaminów udzielał on pełnomocnictw jednemu ze starszych profesorów, który występował jako wicekanclerz. W semestrze zimowym 1491 roku był nim doktor teologii Maciej z Kobylina, rektor Uniwersytetu, a od semestru zimowego 1493 roku Jan z Pilicy, też doktor teologii i kanonik krakowski³.

Na czele Uniwersytetu stał rektor wybierany co semestr. Wybory odbywały się na początku semestru letniego (w dniu św. Jerzego 24 kwietnia) i zimowego (w dniu św. Gawła 16 października). W 1491 roku w semestrze zimowym rektorem Uniwersytetu był dziewiąty raz z rzędu Maciej z Kobylina, doktor teologii⁴. W semestrze letnim i zimowym 1492 roku pełnił tę funkcję po raz piąty i szósty Jan z Łatoszyna, doktor teologii i dekretów, kanonik i oficjał

² Henryk Rybus, *Fryderyk Jagiellończyk*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958, s. 167–169. Uniwersytet Krakowski otrzymał w darze od niego berło rektorskie, do dziś przechowywane w jego zbiorach.

³ *Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. Antoni Gąsiorowski, współpr. Tomasz Jurek, Izabela Skierska, Wincenty Swoboda, Kraków 2000, s. 90–91.

⁴ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508* (dalej: MUK), wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz



1. Kardynał Fryderyk Jagiellończyk, kanclerz Akademii Krakowskiej. Ze zbiorów Biblioteki Narodowej

generalny krakowski. Podczas drugiej kadencji, ze względu na nieobecność w Krakowie, zastępował go jako wicerektor Walenty z Olkusza. W semestrze letnim 1493 roku rektorem był Jan Staniszewski ze Staniszewic, doktor teologii i kanonik św. Floriana. W semestrze zimowym 1493 roku wybrano natomiast Jana Sakrana z Oświęcimia, doktora teologii i kustosa kolegiaty św. Floriana. Musiał dobrze wywiązywać się z obowiązków, skoro wybrano go po raz drugi i trzeci na kolejne semestry. Dopiero w semestrze letnim 1495 roku zastąpił go Maciej z Szydłowa, doktor prawa kanonicznego i teologii, od 1492 roku kaznodzieja polski w katedrze wawelskiej. W 2. połowie XV wieku biskupi krakowscy rozszerzyli zakres jego kompetencji w zakresie cięższych spraw karnych. Od wyroków rektora wyjątkowo można było odwołać się do całego zgromadzenia uniwersyteckiego lub do kanclerza Uniwersytetu⁵.

Jurek, Izabela Skierska przy współpracy Ryszarda Grzesika, Kraków 2004, s. 496. Jerzy Zathej, *Maciej z Kobyłina*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974, s. 19–20; Zdzisław Pietrzyk, *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, Kraków 2000, s. 97.

⁵ Stanisław Estreicher, *Sądownictwo rektora krakowskiego w wiekach średnich*, „Rocznik Krakowski”, T. 4: 1900, s. 249–267.



2. Berło rektorskie подарowane Uniwersytetowi przez Fryderyka Jagiellończyka. Ze zbiorów Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego (dalej: MUJ)

Od początków XV wieku istniały w Uniwersytecie cztery wydziały na czele z dziekanami. Na Wydziale Teologicznym, Prawniczym i Medycznym wybierano ich na rok, natomiast kadencja dziekana Wydziału Sztuk Wyzwolonych trwała jeden semestr⁶. W latach 1491–1495 dziekanami tego ostatniego wydziału byli: drugi raz z rzędu Jan Sakran z Oświęcimia, bakałarz „formatus” teologii (w semestrze zimowym 1491 roku), Bernard z Biskupiego, bakałarz medycyny (w semestrze letnim 1492 roku), Stanisław Biel z Nowego Miasta (w semestrze zimowym 1492 roku), Paweł z Zakliczewa (w semestrze letnim 1493 roku), Maciej z Kobyłina (w semestrze zimowym 1493 roku), Jakub z Szydłowa (w semestrze letnim 1494 roku), Jan Sommerfelt (w semestrze zimowym 1494 roku) i Stanisław z Olkusza (w semestrze letnim 1495 roku)⁷.

W Krakowie funkcjonowały trzy kolegia profesorskie, będące jednocześnie ośrodkami pracy wydziałów. Nie powstało natomiast kolegium medyczne, bo wykłady z medycyny prowadził tylko jeden profesor. Na czele kolegiów stali prepozyci⁸. Przyjęcie do nich było wyróżnieniem, a ich mieszkańców nazywano „kolegiatami” (*collegiati*). Na czele kolegiów stali prepozyci (*praepositi*), którzy podczas urzędowania mieli do pomocy dwóch doradców nazywanych konsyliarzami (*consiliarii*)⁹. Wybierani byli – podobnie jak dziekani – tuż przed wyborami rektorskimi. Do ich obowiązków należało dbanie o interesy kolegium na zewnątrz, sprawowanie jurysdykcji nad mieszkańcami w przypadku złamania statutów, zbieranie opłaty tygodniowej na wyżywienie (*bursa*), rozliczanie się ze sposobu jej wydatkowania, a także nadzór nad służbą mieszkającą w kolegium. Funkcja prepozyta była uciążliwa, stąd musieli ją pełnić kolejno wszyscy mieszkańcy kole-

giów, zmieniając się co semestr lub częściej według porządku starszeństwa liczonego od czasu przyjęcia do społeczności kolegialnej. Prepozytom podlegali niżsi funkcjonariusze, troszczący się o wspólne fundusze przeznaczone na utrzymanie (*praepositi cellarii, fiscarii*). Wszyscy kolegiaci musieli być bezzenni i żyć na podobieństwo mnichów i zakonników według statutów uchwalanych na bieżąco. Ich naruszenie karano głównie grzywnami finansowymi. Obowiązkowo musieli posiadać tabardy, czyli togi profesorskie, na co dzień i od święta, i to w dobrym stanie. Przebywanie kobiet w kolegiach było niemile widziane. Mieszkańcy mogli je przyjmować tylko wyjątkowo, przy drzwiach otwartych i w obecności innych kolegiatów. Musiały to być koniecznie niewiasty o nieposzlakowanej reputacji. Jedyną mieszkanką kolegium mogła być kucharka – w odpowiednim wieku kanonicznym. W każdym z kolegiów profesorowie mogli przyjmować na stancję jednego studenta, niektórzy jednak mieli ich więcej, uiszczając za to dodatkową opłatę przewidzianą w odpowiednich regulaminach¹⁰. Kolegia zamykano o ściśle określonych godzinach, innych w lecie, a innych w zimie. W tym celu zatrudniano specjalnych odźwiernych (*portularii, tertiani*).

Najstarsze kolegium, zwane pierwotnie Królewskim (*Collegium Regium, Collegium Regis Wladisłai*) nosiło od połowy XV wieku miano Kolegium Większego (*Collegium Maius*)¹¹. Liczba kolegiatów większych wahała się od dwunastu do siedemnastu¹². Byli to wykładowcy teologii i filozofii. Kilku z tych ostatnich jednocześnie studiowało teologię i utrzymywało się z kwoty 100 grzywien zapisanej Uniwersytetowi w 1400 roku przez króla Władysława Jagiełłę. Z tego powodu nazywani byli „profesorami królewskimi” (*professores regii, magistri regales, lectores regales*)¹³. Do członków Kolegium Większego należało prawo przyjmowania kolegia-

⁶ Zofia Kozłowska-Budkowa, *Odnowienie jagiellońskie Uniwersytetu Krakowskiego*, w: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. I, red. Kazimierz Lepszy, Kraków 1964, s. 78–79.

⁷ *Księga promocji*, op. cit., s. 90–93; *Liber diligentiarum Facultatis Artisticae Universitatis Cracoviensis* (dalej: LD), pars I (1487–1563), ed. Władysław Wisłocki „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 4, 1886, s. 18–12, 22–32. Szersze informacje na temat zespołu nauczającego Uniwersytetu Krakowskiego w tym czasie można znaleźć w elektronicznej bazie Corpus Academicum Cracoviense przygotowanej przez zespół pracowników Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, zob. <https://cac.historia.uj.edu.pl>, dostęp: 31.07.2023.

⁸ *Conclusiones antiquae Collegii Maioris Universitatis Cracoviensis 1432–1591* (dalej: CACM), oprac. Dagmara Wójcik-Zega, Kraków 2014, s. 62.

⁹ CACM, s. 62.

¹⁰ Zob. Kazimierz Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, op. cit., t. 2, s. 416, 421–433. Mogli być to tzw. gracjaliści, mieszkający w kolegium za zgodą wszystkich kolegiatów lub służący mistrzów. Krzysztof Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego w późnym średniowieczu*, Kraków 2010, s. 204.

¹¹ Por. *Statuta Antiqua Collegii Maioris*, wyd. Józef Szujski, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. I, Kraków 1878, s. 1–20; *Statuta Collegii Minoris*, wyd. Józef Szujski, ibidem, s. 95–118.

¹² CACM, s. 51.

¹³ *Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate Studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad an. 1849*, ed. Józef Muczkowski, Cracoviae 1849, s. 444.



3. Fragment relikwiarza na czaszkę św. Jana Kantego, płyca z przedstawieniem Collegium Maius, Kolegiata św. Anny w Krakowie. Ze zbiorów MUJ

tów do położonego po sąsiedzku Kolegium Mniejszego (*Collegium Minus*). Obok mieszkań profesorskich, izby wspólnej (*stuba communis*) i biblioteki (*libraria*) mieściło ono lektoria (*lectoria*), czyli sale wykładowe¹⁴. Oprócz lektorium teologów (*lectorium theologorum*)¹⁵ i lektorium położonego przy bramie (*prope valvam*), inne nosiły nazwy starożytnych filozofów – Sokratesa, Platona, Arystotelesa, Ptolemeusza i Publiusza Wergiliusza Marona

¹⁴ Andrzej Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000, s. 26.

¹⁵ Pierwotnie mieściło się na parterze w skrzydle południowym. Reprezentacyjne lektorium teologów na pierwszym piętrze wzniesiono dopiero na początku XVI wieku po podniesieniu jednopiętrowego dotąd budynku. A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów*, op. cit., s. 28, przyp. 121.

(nazywane potocznie: Marona)¹⁶. Nazewnictwo lektoriów nie było związane z wykładanymi w nich naukami. Jedynie nauczanie teologii miało miejsce w lektorium teologów. Musiało jednak odbywać się w godzinach przedpołudniowych, gdyż po południu miały tam miejsce zajęcia z filozofii, gramatyki i poetyki. Ostatnie dwie godziny dnia były w nim zarezerwowane dla zajęć prowadzonych przez lekarza (*medicus*) i dziekana (*decanus*) Wydziału Sztuk Wyzwolonych, który wykladał lub prowadził ćwiczenia z *Fizyki* Arystotelesa. W lektorium Marona nie wykładano bynajmniej tylko gramatyki i poetyki czy literatury starożytnej, ale pisma z zakresu filozofii. Wykłady z gramatyki, poetyki i literatury starożytnej odbywały się także w sali teologów (1491, 1492, 1493), Ptolemeusza (1491, 1492, 1493, 1494, 1495), Platona (1491, 1492, 1494, 1495), obok bramy (1491, 1493), Arystotelesa (1492, 1493) i Sokratesa (1493)¹⁷.

W dniu 29 lipca 1492 roku Kolegium ucierpiało w pożarze. Uchwałę o jego odbudowie „w pięknej postaci” (*in forma pulchra*) podjęto w maju 1493 roku¹⁸. Pożar nie zniszczył jednak wszystkich partii budynku, gdyż w lektoriach znajdujących się na parterze nadal odbywały się zajęcia¹⁹. Odbudowę ułatwiło znalezienie skarbu w dzień św. Władysława 1494 roku, upamiętnione wprowadzeniem święta króla węgierskiego do uniwersyteckiego kalendarza²⁰.

Kolegium Mniejsze (*Collegium Minus*) zostało powtórnie założone w 1476 roku w gmachu Bursy Bogaczy (*Bursa Divitum*) po pożarze w 1476 roku. Pełniło jedynie funkcje mieszkalne. Mieszkało w nim od dwunastu do czternastu kolegiatów będących filozofami²¹.

Kolegium Kanonistów (*Collegium Canonistarum*) przy ul. Grodzkiej (*platea castrensis*) po-

¹⁶ LD, s. 18–30.

¹⁷ Na podstawie LD, s. 18–31.

¹⁸ Chodziło o odbudowę murów od stajni aż do mieszkania Wojciecha z Brudzewa. A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów*, op. cit., s. 92.

¹⁹ LD, s. 20–32. Jednak prace budowlane niedaleko lektoriów trwały. W dniu 18 sierpnia 1493 roku kamieniarz Jan z Kolonii zobowiązał się zbudować schody i krużganki do izby wspólnej (*stuba communis*). W 1494 roku rozebrano mur koło lektorium Platona. *Notae de Universitate studii Cracoviensis*, ed. Wojciech Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. V, Lwów 1888, s. 908; por. A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów*, op. cit., s. 27, 92.

²⁰ Maciej Zdanek, *Uniwersytet Krakowski wobec własnej przeszłości w XV–XVI wieku*, Kraków 2017, s. 259.

²¹ Dariusz Niemiec, Marcin Starzyński, *Collegium Minus*, Kraków 2015, s. 11–86.

wstało w latach 1403–1406 obok kościoła-kaplicy pod wezwaniem św. Marii Magdaleny. Mieszkało w nim czterech kanonistów, czyli wykładowców prawa kościelnego. Oprócz wykładowcy zwyczajnego (*lector ordinarius*) pobierającego dochody z żup bocheńskich, mieszkał tam kanonik „prawnik” kapituły krakowskiej, proboszcz kościoła parafialnego w Luborzycy oraz kapelan wspomnianej kaplicy kolegiальной (tzw. *professor Magdalenisticus*). W 2. połowie XV wieku biskup krakowski Tomasz Strzemiński ufundował dodatkowo dwie katedry, a w 1491 roku powstała katedra z zapisu testamentowego Jakuba z Szadka, doktora dekretów i oficjała generalnego krakowskiego. Były one utrzymywane z dochodów ołtarzy znajdujących się w katedrze na Wawelu. W ten sposób personel naukowy kolegium wzrósł do siedmiu osób. Mieszkańcy kolegium musieli być doktorami, a przynajmniej bakałarzami dekretów. Oprócz mieszkań była w tym kolegium izba wspólna (*stuba communis*) oraz biblioteka (*libreria domus canonistarum*), a także pomieszczenia dla służby. Wolne pokoje wydierżawiano mistrzom i studentom uniwersytetu. W 1451 roku do budynku kolegium dołączono dom zbudowany przez kanonika krakowskiego Jana Elgota. Na mocy decyzji króla Władysława Jagiełły Kolegium Kanonistów (*Collegium Canonistarum*) miało takie same prawa i przywileje jak Kolegium Większe²². Sala wykładowa prawa kanonicznego mieściła się na parterze w skrzydle zachodnim gmachu.

Teologowie mieszkający w Kolegium Większym obsadzali z reguły prałatury kolegiaty św. Floriana na Kleparzu i jeden z kanonikatów w katedrze wawelskiej. Niemal naprzeciw Kolegium Większego znajdował się parafialny kościół św. Anny, obsadzany przez wykładowców uniwersyteckich. Uniwersytet miał ponadto prawo obsady probostwa św. Mikołaja za murami miasta Krakowa, kościółka św. Wojciecha w Rynku, kaplicy św. Marii Magdaleny i wielu innych beneficjów.

W skład majątku uniwersyteckiego wchodziło prawie 30 wsi, kapitały w wysokości około 3 milionów złotych polskich, około 600 beneficjów oraz dziesięciny z 600 wsi i inne dochody. Oprócz tego czerpał dochody z wpisowego, kar i opłat egzaminacyjnych czy promocyjnych, wpłat od mieszkańców burs i ewentualnych darów. Utrzymywali się z nich urzędnicy uniwersyteccy. W omawianych latach

Uniwersytet znajdował się w tak świetnej kondycji finansowej, że często udzielał kredytów prywatnym osobom lub instytucjom²³.

W 2. połowie XV wieku Uniwersytet Krakowski przeżywał apogeum swego rozwoju. Rozwinął się zwłaszcza po porzuceniu koncyliaryzmu i pojednaniu z papieżem (1449). Korzystny wpływ na wzrost rekrutacji miało zawarcie pokoju toruńskiego z zakonem krzyżackim w 1466 roku. Dzięki temu otworzył się na studentów z północy: z Prus, a także z Rzeszy. Objęcie przez Władysława Jagiełłończyka panowania w Czechach, na Węgrzech i w Chorwacji (1491) korzystnie oddziaływało także na rekrutację z południa.

W latach 1491–1495 wpisało się na studia w Krakowie 1410 studentów. Spośród nich 585 pochodziło z Królestwa Polskiego, a 17 z Wielkiego Księstwa Litewskiego, czyli 602 było poddanymi króla Kazimierza Jagiełłończyka. Liczba ta była w rzeczywistości nieco wyższa, bo 63 studentów pochodziło z dawnych Prus Zakonnych, podzielonych już wówczas na Prusy Królewskie (z Warmią) i Krzyżackie. Część Prusaków była zatem poddanymi polskimi. Studenci wpisani w 1491 roku pochodzili w większości z Krakowa i okolicznych miejscowości małopolskich, ale byli wśród nich także Wielkopolanie, Mazowszanie, zwani wówczas Mazurami, i Prusacy²⁴. Prusacy i studenci z Warmii pochodzili z Torunia, Gdańska, Elbląga, Ornety i Reszla²⁵. Z zagranicy studiowało wówczas w Krakowie 721 studentów. W sumie więc przewaga obcokrajowców w tym dłuższym okresie czasu była nieznaczna – 51 (13%)²⁶. Z cudzoziemców 44 pochodziło z Czech i Moraw, a 181 ze Śląska (w sumie 225 studentów z krajów Korony Czeskiej), 263 z Królestwa Węgier, 207 z Niemiec, 14 z Pomo-

²³ Krzysztof Stopka, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od założenia do schyłku XVIII w.*, w: Krzysztof Stopka, Andrzej K. Banach, Julian Dybiec, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000, s. 35.

²⁴ K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 330 (aneks 2: Liczba immatrykulowanych z poszczególnych prowincji Królestwa Polskiego w latach 1400–1509); s. 331 (aneks 3: dane procentowe wyliczone bez osób niezidentyfikowanych); s. 332 (aneks 4: Studenci z Małopolski immatrykulowani na Uniwersytecie Krakowskim w latach 1400–1509), s. 333 (aneks 5: Studenci z Wielkopolski immatrykulowani na Uniwersytecie Krakowskim w latach 1400–1509), s. 334 (aneks 6: Studenci z ziem ruskich Królestwa Polskiego immatrykulowani na Uniwersytecie Krakowskim w latach 1400–1509).

²⁵ Zob. szerzej Janusz Małłek, *Koledzy Kopernika w latach jego studiów na Uniwersytecie Krakowskim*, w: *Mikołaj Kopernik. Szkice do portretu*, Toruń 2015, s. 65–76.

²⁶ W 24 przypadkach pochodzenie nie jest znane.

²² A. Karbowski, *Dzieje wychowania*, op. cit., t. III, s. 195–198; A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów*, op. cit., s. 30–32; Andrzej Chwalba, *Collegium Iuridicum*, Kraków 2015.

rza Zachodniego, Nowej Marchii i Ziemi Lubuskiej, a 12 z innych stron²⁷.

W Uniwersytecie Krakowskim nie powstały nigdy „nacje”, czyli zrzeszenia studentów tej samej narodowości, używających tego samego języka lub pochodzących z bliskich sobie geograficznie obszarów. Z tego powodu nie potrzeba było wpisywać się do „nacji”, a jedynie do metryki studentów Wydziału Sztuk Wyzwolonych, która w Krakowie miała charakter ogólnouniwersytecki.

W tym czasie Uniwersytet miał wystarczająco rozwiniętą bazę mieszkaniową i ze względów dyscyplinarnych usiłował zmusić studentów do wspólnego życia. W 1491 roku została podjęta uchwała zobowiązująca studentów i bakałarzy do mieszkania w bursach lub szkołach krakowskich. Wyjątki dopuszczano tylko dla tych, którzy posiadali w mieście krewnych lub byli szlacheckiego pochodzenia²⁸.

Najstarszą bursą krakowską była bursa ubogich (*bursa pauperum*)²⁹. Urządzenie bursy przewidywało, że lepsze mieszkania od ulicy przeznaczano dla bogatych, a wnoszone przez nich opłaty były przeznaczone na utrzymanie studentów ubogich mieszkających w oficynach³⁰. Istniała też bursa filozofów (*philosophorum*) ufundowana na początku XV wieku. Ponieważ jej mieszkańcy byli niemiec-

kojęzyczni, w 1480 roku nazwano ją bursą Niemców (*theutonicorum*)³¹. Inną bursą przyjmującą studentów ze wszystkich kierunków studiów była ufundowana przez kardynała Zbigniewa Oleśnickiego bursa Jeruzalem, która oficjalnie zaczęła funkcjonować w 1456 roku³². Przed 1476 studenci węgierscy, a okresowo w latach 1483–1487 także Niemiec, mieszkali w rezydencji Melsztyńskich³³. Z kolei dla studentów prawa kanonicznego Jan Długosz ufundował w 1471 roku bursę (*bursa Longini, pauperum canonistarum*), która w 1480 roku została przez niego oficjalnie przekazana Uniwersytetowi³⁴. Wreszcie w 1487 roku profesor Jan Schelling z Głogowa zbudował dla studentów niemieckich osobny dom położony przy ul. św. Anny³⁵. Pod koniec XV wieku bursy krakowskie oferowały 250–300 miejsc³⁶.

Sieć burs uzupełniały szkoły parafialne: Mariacka, św. Anny, Wszystkich Świętych, św. Szczepana, św. Floriana, św. Mikołaja, Bożego Ciała. Dochodziły do tego szkoła katedralna na wzgórzu wawelskim i szkoła przy szpitalu Świętego Ducha. Istniały tam miejsca dla studentów³⁷.

Nadzorem nad bursami zajmowali się prowizorowie. Ich głównym zadaniem było dbanie o finanse i odpowiednie nimi dysponowanie. Zatwierdzali listę przyjętych do burs studentów i wizytowali je. Na nich spoczywał obowiązek sprawdzania, czy wszyscy wpisali się do metryki uniwersyteckiej³⁸. Na czele burs stali natomiast seniorzy mianowani przez prowizorów lub osoba wynajmująca budynek od Uniwersytetu. Seniorzy dbali głównie o przestrzeganie statutów, rozsądzanie spraw spornych między bursarzami. Od wyroków seniora można było apelować do prowizora. Kary za przekroczenie statutów miały głównie charakter pieniężny. Obok

²⁷ 12 pochodziło z innych ziem. Obliczenia na podstawie: K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 328. Por. ibidem, s. 335 (aneks 7: studenci z terenu Królestwa Węgier immatrykulowani na Uniwersytet Krakowski w latach 1400–1509), s. 336 (aneks 8: studenci ze Śląska immatrykulowani na Uniwersytet Krakowski w latach 1400–1509); s. 337 (aneks 9: Studenci z Czech i Moraw immatrykulowani na Uniwersytet Krakowski w latach 1400–1509); s. 338 (aneks 10: studenci z terenu Państwa Zakonnego immatrykulowani na Uniwersytet Krakowski w latach 1400–1509); s. 339 (aneks 11: studenci z terenu Niemiec immatrykulowani na Uniwersytet Krakowski w latach 1400–1509; obejmuje Niemcy wschodnie, południowe, środkowe, północne, Austrię, Styrię i Karyntię).

²⁸ *Statuta nec non liber promotionum*, s. XLII–XLIV; Kazimierz Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, op. cit., t. II, s. 354–355.

²⁹ K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 197.

³⁰ Przykładem bogatego studenta z Torunia wpisanego do metryki krakowskiej w semestrze zimowym 1491/1492 był Jakub, syn Jerzego, który uiścił pełną opłatę immatrykulacyjną. W lutym 1495 roku mieszkał w bursie dla ubogich. MUK, t. 1, s. 498; *Acta rectoralia Almae Universitatis studii Cracoviensis inde ab anno MCCCCLXIX*, ed. Władysław Wisłocki, t. 1, Cracoviae 1893–1897, nr 1748; K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 193.

³¹ A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów*, op. cit., s. 37–38; K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 191.

³² Por. *Statuta bursy krakowskiej „Jeruzalem” 1453–1841*, wyd. Antoni Karbowiak, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 6, Kraków 1890, s. 86–163; K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 192.

³³ *Regestrum Bursae Cracoviensis Hungarorum*, ed. Karl Schrauf, Budae 1821.

³⁴ A. Włodarek, *Architektura średniowiecznych kolegiów*, op. cit., s. 40–42.

³⁵ Ibidem, s. 43–44.

³⁶ K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 199.

³⁷ Ibidem, s. 199–203.

³⁸ Marcin Baster, „Collegium seu Bursa Jeruzalem – fundacja uniwersytecka kardynała Zbigniewa Oleśnickiego”, mps, praca magisterska, Kraków 2005, s. 77–78.

młodych mistrzów i studentów mieszkali w bursach służący.

Studenci mieszkający w bursie musieli wnieść opłatę wpisową (*introitale*), a dodatkowo czynsz za mieszkanie (*cameralium*). Według statutów w redakcji z 1492 roku nie pobierano go w bursach Jeruzolimskiej i Filozofów. Z kolei za hospicja w domach mieszkańców Krakowa płacono tygodniowo od 6 do 12 groszy. Uchwała uniwersytecka z 1492 roku zakazywała studentom noszenia strojów świeckich. Ich przepisowym ubraniem była zwykle czarna tunika³⁹.

Uniwersytet Krakowski słynął z rozkwitu sztuk wyzwolonych (*artes liberales*). Sławę międzynarodową miał już w połowie XV wieku. Znany humanista włoski Eneaszy Sylwiusz Piccolomini (1405–1464, od 1458 papież Pius II) w swym opisie Europy (*In Europam*) z około 1458 roku pisał, że w Krakowie „sztuk wyzwolonych kwitnie szkoła”⁴⁰. Podobnie niemiecki humanista i historyk Hartmann Schedel (1440–1514) w kronice wydanej w 1493 roku twierdził, iż w Krakowie „znajduje się sławny, tłumnie odwiedzany, słynący z wielu znakomitych i uczonych mężów uniwersytet, na którym są wykładane liczne szlachetne umiejętności: nauka wymowy, poetyki, filozofii i filozofii przyrody. Wszelako najbardziej rozwija się tam nauka astronomii. I nie ma w całych Niemczech – jak to wystarczająco wiem z opowieści licznych – pod tym względem znakomitszej wszechnicy”⁴¹. Niemiecki humanista Konrad Celtis, który spędził w Krakowie dwa lata (1489–1491) chwalił w epigramacie *Ad Gymnasium Cracoviense, dum orare vellet* uczelnię krakowską, „której sława uczona pod niebo wzłata”, za uprawianie w niej sztuk wyzwolonych, badanie tajemnic natury, ruchów gwiazd i mapy nieba⁴². W tym samym

czasie włoski humanista, nadworny historyk królów Węgier Antonio Bonfini pisał: „Kraków pełen jest wróżbitów i astrologów”⁴³. Astrologia uchodziła wówczas za ukoronowanie astronomii⁴⁴.

Program nauczania uniwersyteckiego został zmodernizowany w 1476 roku⁴⁵. Z gramatyki przerabiano podręcznik do języka łacińskiego gramatyka z IV wieku Aeliusza Donata *Sztuka gramatyki* (*Ars grammatica; Ars maior*). Ponadto uwzględniano drugą księgę wierszowanej *Reguły dla chłopców* (*Doctrinale puerorum*) Flamandczyka Aleksandra de Villa Dei (zmarłego około 1240). Omawiano też *Instytucje gramatyki* (*Institutiones grammaticae*) Prysejana (VI wiek). Pierwszych 16 ksiąg nazywano „maius volumen Prisciani”, a dalsze dwie – „minus volumen”.

Następnie zajmowano się poetyką i retoryką. Poetyki nauczano na podstawie dzieł: *Labirynt* (*Labirintus*) Eberharda z Béthune (zm. po 1212) i *Poetyka nowa* (*Poetria nova*) Gotfryda vel Galfreda de Vinsalvo (Geoffrey de Vinsauf). Wykładano też *Kształcenie mówcy* (*Institutiones oratoriae*) Kwintyliana (ok. 35– ok. 96) i *Retorykę* Cyserona (106–43 p.n.e.). Ta ostatnia dzieliła się na: „starą retorykę” (*rhetorica vetus*), obejmującą traktat *O wynajdowaniu treści retorycznej* (*De inventione*), oraz „nową

dedit. / Scrutata est penitus naturae arcana potentis, / Astrorum cursus consiliumque poli, / Nec tantum astrorum, cunctas est culta per artes, / Quas bonus orator quasque poeta probat. / Nec taceam, sanctis quibus inclyta moribus aucta est, / Ut prope censoris munera cuncta vacent. / Ast ego, cui tenuis consedit pectore Pallas, / Undique et incultus moribus ipse meis / Audeo stridenti resonantia carmina nervo / Promere et ad tantos cruda referre viros. / Parce, precor, rigidis docta senecta lyris. / Si mea nunc tenui texuntur verba Minerva, / Doctior ex vobis post mege grata canam. / Suscipite ergo viri faciles mea verba per aures, / Virtutum vobis quae monumenta ferunt”. *Fünf Bücher Epigramme von Konrad Celtes*, hg. von Karl Hartfelder, Berlin 1881, s. 20–21. Kazimierz Morawski, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, op. cit., t. I, s. 180; H. Barycz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, op. cit., s. 115–116.

⁴³ „A coniectoris et astrologis, quibus referta Cracovia est”. Stephanus Katona, *Historia critica regum Hungariae*, t. X, Buda 1793, s. 258.

⁴⁴ Mieczysław Markowski, *Powstanie pełnej szkoły astronomicznej w Krakowie*, w: Jerzy Dobrzycki, Mieczysław Markowski, Tadeusz Przyppkowski, *Historia astronomii w Polsce*, t. 1, red. Eugeniusz Rybka, Wrocław 1975, s. 90.

⁴⁵ Krzysztof Ożóg, *Zakres i metody nauczania septem artes na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, w: *Septem artes w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce średniowiecznej (wybrane zagadnienia)*, red. Teresa Michałowska, Wrocław 2007, s. 105–124.

³⁹ K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 213–215.

⁴⁰ „liberalium artium schola floret”. Cyt. za: Rafał Ojczyński, *Obraz Polski i Polaków w pismach Eneasza Sylwiusza Piccolominiego (papieża Piusa II)*, Warszawa 2014, s. 140, przyp. 530.

⁴¹ „Est ingens celebre gymnasium multis clarissimis doctissimisque viris pollens, ubi plurime ingenue artes recitantur. Studium eloquentie, poetices, philosophiae ac phisices. Astronomice tamen studium maxime viret. Nec in tota Germania (ut ex multorum relatione satis mihi cognitum est) illo clarior reperitur”. Hartmann Schedel, *Liber chronicarum*, Nürnberg 1493, po k. CCLXVI (we fragmencie zatytułowanym „De Cracouia urbe regia Sarmacie”).

⁴² Cum diuturus ero Cracovina forte palaestra, / Cuius fama omni docta sub orbe volat, / Quippe per ingenuas late caput extulit artes, / Ingeniique sui lumina magna

retorykę” (*rhetorica nova*), czyli przypisywany Cy-ceronowi traktat *Rhetorica ad Herennium*.

Ponieważ były to już czasy humanizmu, wykładano w Krakowie literaturę rzymską: Cyserona (106–43 p.n.e.) *O powinnościach* (*De officiis*), *O przyjaźni* (*De amicitia*), Wergiliusza (90–17 p.n.e.) *Georgiki*, *Bukoliki* i *Eneidę*, Owidiusza (43–18/17 p.n.e.) *Kalendarz* (*Fasti*), *Listy z Pontu* (*Epistulae ex Pontu*), *Żale* (*Tristia*), Waleriusza Maksymusa (I wiek n. e.) *Czynów i słów godnych pamięci ksiąg IX* (*Factorum et dictorum memorabilium libri IX*), Seneki młodszego (zm. 65 n.e.) *Listy moralne do Lucylusza* (*Epistolae morales ad Lucilium*). Stosunkowo często wykładano dzieło Boecjusza (480–524), rzymskiego filozofa i teologa chrześcijańskiego *O pocieszeniu jakie daje filozofia* (*De consolazione philosophiae*). Używano też podręczników z zakresu epistolografii: *Elegantiae* sienieńczyka Augustyna Datiego (1420–1478) czy *Modus epistolandi* weneccjanina Franciszka Nigra (1452–ok. 1523).

Kolejna sztuka wyzwolona – dialektyka – stała się od dawna szkołą logiki i filozofii przyrody, gdzie niekwestionowanym autorytetem był wielki filozof grecki Arystoteles (384–322). Podstawowe zagadnienia z zakresu jego logiki omawiał podręcznik Piotra Hiszpana (zm. 1277) – *Traktaty logiczne* (*Tractatus sex logicos sive parva logicalia*)⁴⁶. Następnie w ramach tzw. starej logiki (*logica vetus*) komentowano *Wprowadzenie* (*Isagoga*) neoplatonika Porfiriusza (ok. 232–ok. 305 r.) do *Kategorii* (*Praedicamenta*) Arystotelesa, same *Kategorie* oraz jego *Hermeneutykę*, czyli *O wyrażaniu myśli* (*De interpretatione*). Następnie wchodziła logika nowa (*logica nova*) w przekładzie z greki na łacinę Boecjusza, to jest *Analityki pierwsze i wtóre* (*Libri priorum et posteriorum analeticorum*), *O dowodach sofistycznych* (*Liber elenchorum, De sophisticis elenchis*), a następnie *Topiki* (*Topica*).

Filozofię Arystotelesa poznawano na podstawie *Fizyki* i *Metafizyki*, natomiast zasady moralności, życia społecznego i praktycznego z ksiąg *Etyki*, *Polityki* i *Ekonomiki* (*Libri ethicorum, politicorum et oeconomicorum*). Kontynuacją logiki była *Topika*, a *Fizyki* – księgi *De generatione et corruptione*, *Parva naturalia*⁴⁷, *De coelo et mundo* i *Me-*

teora. W programie nauczania filozofii w latach 1492–1495 był także traktat Tomasza z Akwinu *O bycie i istocie* (*De ente et essentia*), w którym autor w różny sposób rozwiązywał wiele tematów metafizycznych⁴⁸.

Z przedmiotów quadrivium przekazywano wiedzę o kalendarzu kościelnym i budowie wszechświata. Przerabianie krótkiego podręcznika o kalendarzu, przede wszystkim o sposobach obliczania dat Wielkanocy i świąt ruchomych – *Computus chiro-metralis*, autorstwa anonimowego mistrza z Erfurtu, miało trwać miesiąc. Tyle samo zajmował zapewne wykład podręcznika Anglika Jana de Sacro Bosco, czyli Johna of Hollywood (ok. 1195–1256) *De sphaera materiali*. Zawierał on zasadnicze pojęcia o kulistości ziemi i sferycznej budowie świata według Arystotelesa. Autor przytaczał w nim także odmienne poglądy uczonych starożytnych, Eratostenesa, Euklidesa, Ptolemeusza czy Makrobiusza. Podawał ponadto definicje podstawowych pojęć astronomicznych, takich jak: równik niebieski, ekliptyka, południk, zwrotniki i koła podbiegunowe, wschody i zachody ciał niebieskich, także ich ruch, teoria zaćmień, kwestie długości dnia i nocy⁴⁹.

Interpretujący traktaty Arystotelesa wykorzystywali w tym celu własne lub napisane przez innych komentarze, nieraz znacznie się od siebie różniące. Pod koniec XV wieku wśród krakowskich uczonych pojawiały się wpływy Awerroesa, Alberta Wielkiego, jego ucznia św. Tomasza z Akwinu czy Dunsza Szkota⁵⁰. Pluralizm doktrynalny sprzyjał nie tylko krytycznemu spojrzeniu na cały dorobek filozoficzny Arystotelesa, ale także poszukiwaniu innych starożytnych koncepcji naukowych. Mistrz Jan z Głogowa (1445–1507) zwykł twierdzić, iż każdy ma prawo bronić swej opinii, jeśli uzna ją za wielce

tudine et brevitate vitae, 7. *De juventute et senectute*, *De vita et morte*, *De respiratione*.

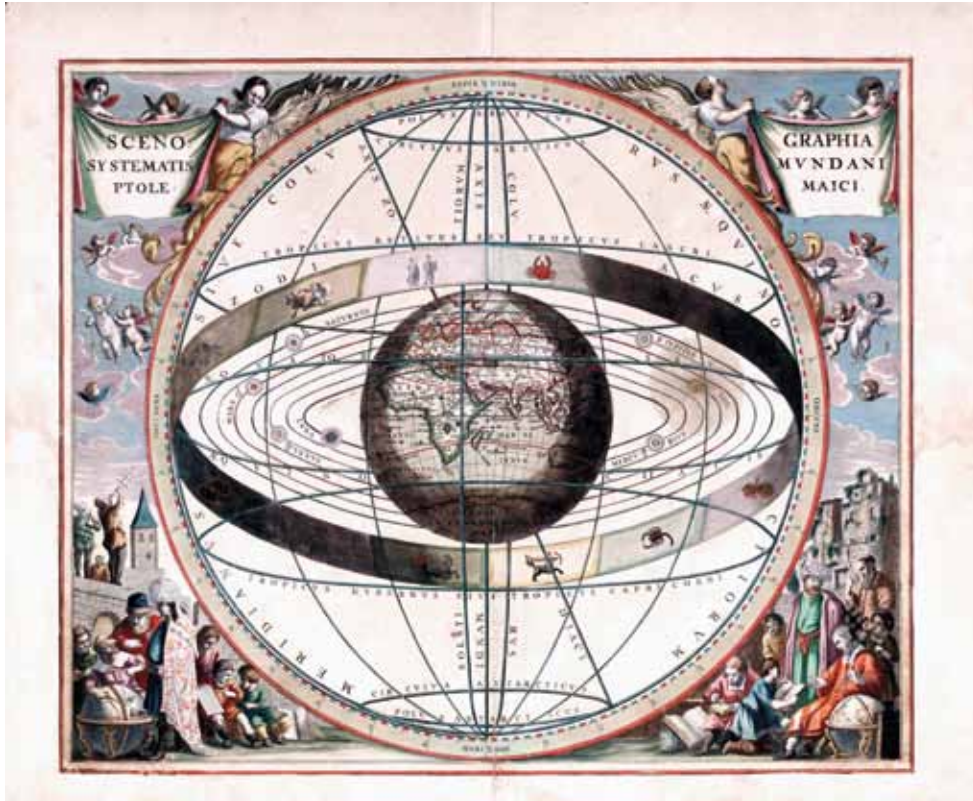
⁴⁸ Mieczysław Gogacz, *Zawartość problemowa traktatu „De ente et essentia” Tomasza z Akwinu*, „Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia”, 1, Warszawa 1976, s. 9–107.

⁴⁹ *The Sphere of Sacrobosco and its Commentators*, ed. Lynn Thorndike, Chicago 1949, s. 76–117; Olaf Pedersen, *In Quest of Sacrobosco*, „Journal for the History of Astronomy”, vol. 16, 1985, s. 183–184, 191.

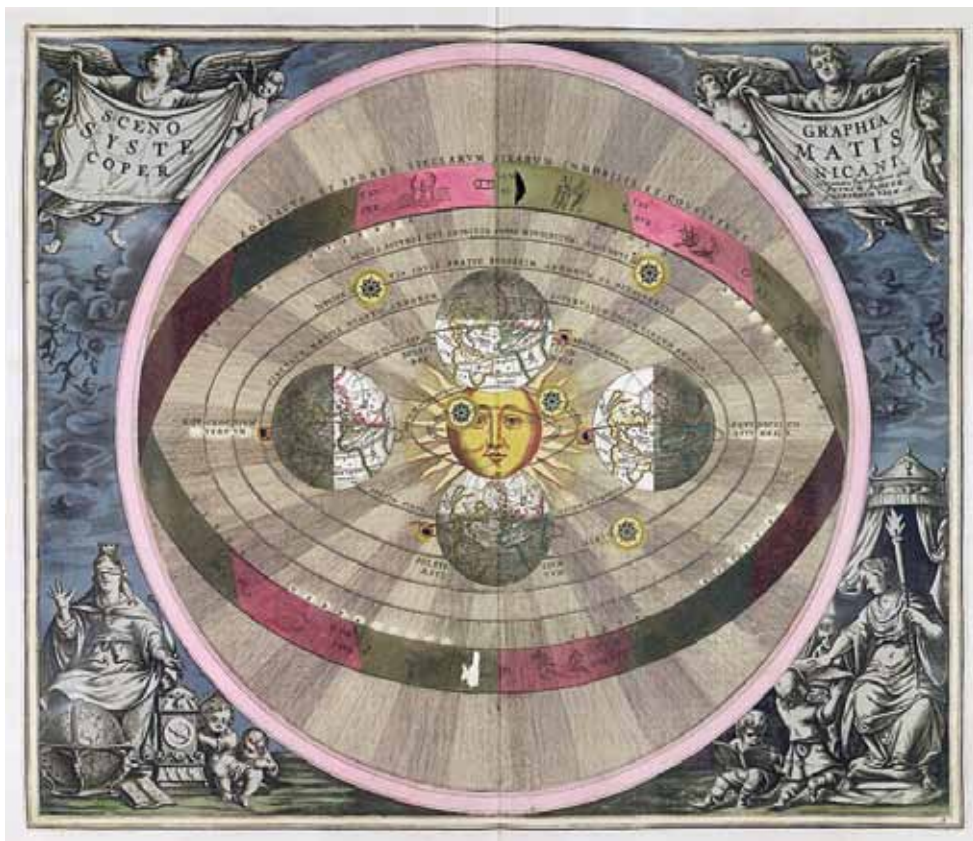
⁵⁰ Ryszard Palacz, *Nauczanie filozofii na Uniwersytecie Krakowskim w XV w. Główne tendencje i kierunki*, w: *Nauczanie filozofii w Polsce w XV–XVIII wieku. Zbiór studiów*, red. Lech Szczucki, Wrocław 1978, s. 24–25; Mieczysław Markowski, *Filozofia przyrody na Uniwersytecie Krakowskim w drugiej połowie XV wieku*, „Dzieje Filozofii Średniowiecznej w Polsce”, t. 10, Wrocław 1983, s. 189–194.

⁴⁶ Mieczysław Markowski, *Logika*, „Dzieje Filozofii Średniowiecznej w Polsce”, t. 1, red. Zdzisław Kukiewicz, Wrocław 1975, s. 27–29.

⁴⁷ Zbiór siedmiu traktatów Arystotelesa, w których objaśniał on zjawiska biologiczne: 1. *De sensu et sensibilibus* 2. *De memoria et reminiscencia*, 3. *De somno et vigilia*, 4. *De insomniis*, 5. *De divinatione per somnum*, 6. *De longi-*



4. Mapa wszechświata Ptolemeusza według Andreasa Cellariusza. Ze zbiorów MUJ



5. Wyobrażenie wszechświata po odkryciu Mikołaja Kopernika. Wokół Słońca krąży Ziemia i inne planety. Ilustracja z 1660 roku. Ze zbiorów MUJ

prawdopodobną, a zastosowanie w takim przypadku metody racji rozumowych ma zdecydowanie większą wartość naukową niż odwoływanie się do autoritetów⁵¹.

Arytmetyki i muzyki nauczano na podstawie podręcznika paryskiego matematyka Jana de Meursvel de Muris (ok. 1290–1350) – *Arithmetica communis* i *Musica*, oraz Jana z Lignères (1290–1350) – *Algorismus minutiarum*. Nauka perspektywy (optyki) opierała się na dziele Jana Peckhama (zm. 1292). Z sześciu ksiąg geometrii Euklidesa (*Elementa*) przerabiano trzy⁵².

Podstawowe informacje z trygonometrii student zdobywał z *Tablic alfonsyńskich*, opracowanych w 1252 roku na polecenie króla Kastylii Alfonsa X, a także z tablic skorygowanych ok. 1320 roku przez Jana z Lignères. Do ich objaśniania używano *Canones super Thabulas Alphonsi* autorstwa Jana z Saksonii⁵³. Umożliwiały one prognozowanie położenia Słońca, Księżyca i planet w stosunku do gwiazd stałych na południku toledańskim. Ich łatwiejszy w użyciu skrót, tzw. *Tabulae resolutae de mediis et veris motibus planetarum super meridianum Cracoviensem*, pojawił się w Krakowie około 1428 roku⁵⁴.

W programie nauczania astronomii były ponadto zajęcia z *Teorii planet* (*Theorica planetarum*)⁵⁵ prowadzone na podstawie tekstu przypisywanego Gerardowi z Cremony lub Sabbionetty. Z czasem *Teoria planet* została uzupełniona przez *Nowe teorie planet* (*Theoricae novae planetarum*) autorstwa Jerzego Peurbacha (1423–1461), podręcznik astronomii teoretycznej, wykorzystujący *Almagest* Ptolemeusza i przedstawiający teorię geocentryczną budowy wszechświata. Został wydany drukiem w Norymberdze przez niemieckiego matematyka i astronoma Jana Müllera z Königsbergu (we Frankonii) zwanego Regiomontanusem (1436–1476)⁵⁶. W Krakowie komentarz do tego dzieła napisał w 1482 roku Wojciech z Brudzewa (*Commentariolum super*

Theoricas novas planetarum) Georgii Purbachii). Krążył najpierw w rękopisach, a międzynarodową popularność uzyskał, gdy został wydany drukiem w Mediolanie w 1492 roku⁵⁷.

Wykłady z astrologii były oparte na tekstach Klaudiusza Ptolemeusza (ok. 100–168). Komentowano jego astrologiczny *Czworoksiąg* (*Quadripartitum opus*), a także przypisywany mu tekst *Sto słów* (*Centum verborum* lub *Centiloquium*). Był to zbiór aforyzmów astrologicznych napisany w języku greckim w V–VII w. n.e., przełożony na łacinę w XII wieku, uważany w średniowieczu za jeden z najważniejszych podręczników astrologii. Przedmiotem interpretacji na zajęciach z tego przedmiotu były też dzieła uczonych arabskich: Albumasara (Abu Ma'shar al-Balkhi, 787–886) *Wprowadzenie do astrologii* (*Introductorium in astrologiam*), Abenragela lub Albohazena (Abu l-Hasan al-Shaybani, Haly filius Abenragel, X/XI w.) *Wrózenie z gwiazd* (*Praeclarissimus liber completus in iudiciis astrorum*) oraz Alkabitiusa (Al-Quabisi, zm. 967) *Zarys astrologii* (*Epitome astrologiae*)⁵⁸.

Księgi obowiązkowe (*libri ordinarii*) były losowane na zebraniu całego wydziału pod przewodnictwem dziekana w każdym semestrze. Z losowania wyłączone były księgi komentowane przez mistrzów posiadających uposażone finansowo katedry (kolegiatury): Jana, syna Stobnera (katedra matematyki), Tomasza Nowki (katedra gramatyki), Katarzyny Mężykowej (katedra retoryki i literatury), Marcina Króla z Żurawicy (katedra matematyki i astronomii), Jakuba z Zaborowa i Mikołaja z Brzeźnicy (katedra gramatyki i literatury). Tylko zajmujący je mistrzowie mogli dłużej wyklądać ten sam przedmiot, pogłębiając zawarte w nim treści⁵⁹. Na poziomie matematyki i astronomii wywierały poważny wpływ katedry tych przedmiotów – ewenement w skali europejskiej.

Studenci bez aspiracji do stopni naukowych mogli uczęszczać na dowolne zajęcia. Jednak ci, którzy chcieli uzyskać stopnie na Wydziale Sztuk Wyzwolonych, musieli uczestniczyć w określonych wykładach, ćwiczeniach i dysputach, brać w nich aktywny udział, a następnie złożyć egzaminy. Z reguły po

⁵¹ Ibidem, s. 147–148.

⁵² W rzeczywistości używano komentarza włoskiego astronoma i matematyka Jana Campana z Novary (ok. 1220–1296) do *Elementów* Euklidesa. M. Markowski, *Okresy rozwoju astronomii w Polsce w epoce przedkopernikańskiej*, „Studia Warmińskie”, 1972, nr 9, s. 357.

⁵³ M. Markowski, *Okresy w rozwoju astronomii*, op. cit., s. 360.

⁵⁴ Mieczysław Markowski, *Nauki ścisłe na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku*, w: *Filozofia polska XV wieku*, red. Ryszard Palacz, Warszawa 1972, s. 192, 209.

⁵⁵ *Statuta nec non liber promotionum*, s. XIII.

⁵⁶ M. Markowski, *Powstanie pełnej szkoły astronomicznej*, op. cit., s. 97.

⁵⁷ Mieczysław Markowski, *Szczyt rozkwitu i międzynarodowego promieniowania krakowskiej szkoły astronomicznej*, w: J. Dobrzycki, M. Markowski, T. Przyppkowski, *Historia astronomii w Polsce*, op. cit., s. 111–115.

⁵⁸ Na podstawie: LD, s. 18–31.

⁵⁹ K. Ożóg, *Zakres i metody nauczania septem artes*, op. cit., s. 119.

Petrus	Pauli	Althimfisi	solvit totum
Georgius	Johannis	de Stampont	solt duoy ge
Stamislau	Johannis	de Bdan	solt totid
Stamislau	Alexandry	de Wnelicla	solt totid
Andreas	Johannis	de pomzeagila	solt e ge
Johannes	Johannis	de Dobezige	solvit 2 ge
Andreas	Johannis	de Tobelomo	solvit totid
Nicolaus	Nicolaus	de thuronia	solt totid
Johannes	Stamislau	de Turzisko	solt e ge
Georgius	Nicolaus	de lapispataysk	solt 24 ge
Johannes	Johannis	de Kiebow	solt totum
Johannes	Stamislau	de Sambor	solt e ge
Galtazae	Johannis	de nowadomo	solvit totid
Dominicus	Johannis	de Wreatslawia	solt e ge
Stamislau	Johannis	de Sulkow	solvit totid
Johannes	Johannis	albi Sartou	solvit totid
Thomae	Thome	de Wagle	solvit totum
Albertus	Mathie	de Siwarogone	solt totum
Georgius	Georgij muree	de Lzebmyna	solt e ge
Andreas	Martini	de Wrognomow	solt totid
Anthony cherishee	Michaelis		solt e ge

6. Wpis braci Koperników do metryki uniwersyteckiej w semestrze zimowym 1491/1492. Ze zbiorów MUJ

trzech latach od rozpoczęcia studiów uzyskiwano stopień bakałarza, a po kolejnych dwóch – magistra. Sława Krakowa sprawiła, że biskup warmiński Łukasz Watzenrode posłał tam na studia swoich siostrzeńców. Od 1489 roku toczył on spór o biskupstwo z synem króla Kazimierza, Fryderykiem Jagiellończykiem. Wybór Krakowa musiał mieć swoje uzasadnienie w wysokim poziomie uprawianej tu nauki, wyższym niż np. na uniwersytecie w Lipsku⁶⁰. W związku z konfliktem, jaki wiódł ich wuj, przybycie młodych Koperników zostało z pewnością zauważone przez dwór królewski i biskupi. W czasie studiów w Krakowie byli oni świadkami pogrzebu króla Kazimierza Jagiellończyka 11 lipca 1492 roku, koronacji Jana Olbrachta 23 września 1492 roku i konsekracji biskupiej jego brata Fryderyka w katedrze wawelskiej w grudniu 1493. W ceremonii koronacji brał udział także biskup warmiński Watzenrode, który zapewne spotkał się wówczas w Krakowie ze swymi siostrzeńcami⁶¹.

⁶⁰ Karol Górski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Toruń 2012, s. 91; idem, *Łukasz Watzenrode. Życie i działalność polityczna (1447–1512)*, Wrocław 1973, s. 38.
⁶¹ Fryderyk Papée, *Jan Olbracht*, Kraków 1936, s. 30, 37–39.

W chwili przyjazdu do Krakowa Mikołaj Kopernik nie miał ukończonych 19 lat, a jego brat Andrzej był jeszcze młodszy. Nic w tym nie było nadzwyczajnego, bo do Uniwersytetu wpisywali się chłopcy od 15 roku życia⁶². Obaj bracia zostali odnotowani w metryce w semestrze zimowym 1491/1492. Pierwszy został wpisany Mikołaj: „Nicolaus Nicolai de Thuronia solvit totum”, czyli „Mikołaj, syn Mikołaja z Torunia zapłacił całość”⁶³. Andrzej Kopernik, młodszy brat Mikołaja, został wpisany w tym samym semestrze: „Andreas Nicolai de Thorun s[olvi]t 4 gr[os]s[os]” – „Andrzej, syn Mikołaja z Torunia zapłacił 4 grosze”⁶⁴. Przybyli do Krakowa jesienią, gdyż według statutu z 1415 roku semestr zimowy oficjalnie rozpoczynał się 19 października⁶⁵. Wnieśiona przez Mikołaja opłata była pełna, natomiast jego brat Andrzej zapłacił połowę. Co było tego

⁶² W sprawie wieku odpowiedniego do rozpoczynania studiów uniwersyteckich nie istniały w Krakowie żadne regulacje. Por. K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 43–44.
⁶³ Nad wpisem dopisano później pismem nowożytnym: „Copernicus”. MUK, t. 1, s. 498 i przyp. 1629.
⁶⁴ MUK, t. 1, s. 498.
⁶⁵ Z. Kozłowska-Budkowa, *Odnowienie jagiellońskie*, op. cit., s. 79.

powodem, nie wiadomo. Obaj z pewnością złożyli przysięgę posłuszeństwa na ręce rektora, co było ogólnie przyjętym obowiązkiem.

Nie wiadomo, kiedy i gdzie przeszli przez rytuał otrzęsin – *depositio beaniae*, organizowany przez starszych studentów, uważany wówczas za warunek konieczny do przyjęcia w społeczność studiujących⁶⁶. Termin *beanus* był wysoce obraźliwy. W powszechnym mniemaniu był „zwierzęciem nieznanym życia studenckiego” (*beanus est animal nesciens vitam studiosorum*) i z tego stanu mógł wyjść tylko przez wyzwolenie, czyli właśnie *depositio beaniae* (zdjęcie beanii). Obrzędowi temu, polegającemu na podawaniu ohydnych potraw i napojów, ociosowywaniu z przypiętych rogów, uszów i usuwaniu dodatkowych akcesoriów, poddawano się przed wpisem do metryki uniwersyteckiej, ale też w trakcie studiów. Obrzędy odbywały się w karczmach i w bursach studenckich. Kończyły się wystawną ucztą dla organizatorów otrzęsin finansowaną z kiesy nowych członków korporacji studenckiej⁶⁷.

Niestety nie wiemy, gdzie mieszkali podczas studiów bracia Kopernikowie – w jednej z burs⁶⁸, w szkole parafialnej, w kamienicy mieszczańskiej czy też u swoich powinowatych⁶⁹.

Niewątpliwie Kopernik rozwinął w Krakowie wiedzę z zakresu logiki, filozofii przyrody, matematyki oraz astronomii⁷⁰. Z zakresu geometrii, optyki, astronomii i astrologii był przypuszczalnie słucha-

czem wykładów Wojciecha z Pniew, Bartłomieja z Lipnicy, Szymona z Sierpca, Bernarda Kapustki z Biskupiego, Marcina Biema z Olkusza, Michała Falkenera z Wrocławia, wreszcie Wojciecha Krypy z Szamotuł i Jana z Przemyśla⁷¹. Do wykładowców Kopernika zalicza się też Wojciecha z Brudzewa, choć w czasie jego studiów nie prowadził zajęć z astronomii. Przypuszcza się, że Kopernik mógł uczestniczyć w jego lekcjach prywatnych lub zetknąć się z nim podczas zajęć z traktatów Arystotelesa⁷².

Mikołaj zakupił w Krakowie alfonsyńskie *Tabulae astronomicae* (Wenecja 1492). Na ostatniej stronie egzemplarza tablic alfonsyńskich wpisał tablicę zatytułowaną *Tabula diversitatis aspectus ad 51 g[radus]*, która umożliwiała przewidywanie zaćmień Słońca dla równoleżnika Krakowa⁷³. Nabył też *Tabulae directionum et projectionum* Jana Regiomontanusa wydane w Augsburgu w 1490 roku⁷⁴. Do tablic alfonsyńskich i Regiomontanusa został dodany na końcu rękopiśmienny zeszyt liczący szesnaście kart z notatkami. Ustalono, że tablice ruchu pięciu planet w szerokości zostały zaczerpnięte z rękopiśmiennej kopii tablic włoskiego astronoma Jana Bianchiniego⁷⁵. Przypuszcza się, że Kopernik

⁶⁶ K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 288.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Studenci z Prus mieszkali w latach 1469–1509 w bursach: Węgierskiej, Jeruzalem, Ubogich i Filozofów. K. Boroda, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego*, op. cit., s. 192. Niektórzy wiążą osobę Kopernika z Bursą Jeruzalem, co jednak nie znajduje uzasadnienia w źródłach. Wanda M. Stachiewicz, *Kopernik i jego świat*, Montreal 1973, s. 13–14.

⁶⁹ Mężem siostry Koperników Katarzyny był pochodzący z Krakowa Bartłomiej Gertner, ale rodzina Gertnerów wyprowadziła się już z Krakowa. Przypuszcza się też, że Kopernik mieszkał przy ul. Kanoniczej u kanonika gnieźnieńskiego Piotra Wapowskiego, który był znajomym jego wuja, biskupa warmińskiego Łukasza Watzenrodego. Kopernik przyjaźnił się potem z jego bratankiem Bernardem, znanym kartografem. Krzysztof Mikulski, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne, pochodzenie i młodość*, Toruń 2015, s. 313; Stanisław Grzybowski, *Mikołaj Kopernik*, wyd. 2, Światowid, Warszawa 1973, s. 57.

⁷⁰ André Goddu, *Copernicus and the Aristotelian Tradition. Education, Reading, and Philosophy in Copernicus's Path to Heliocentrism*, Leiden–Boston 2010, s. 171–172.

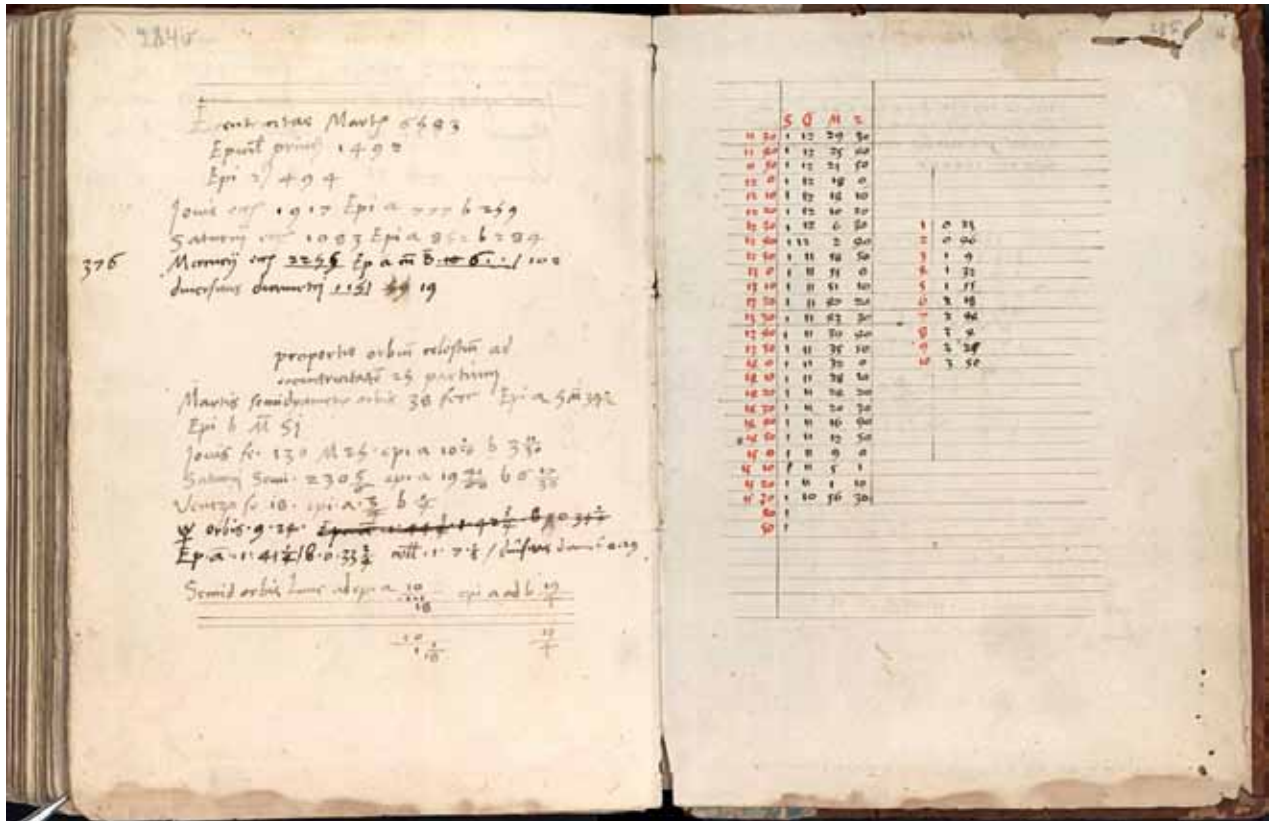
⁷¹ Ludwik A. Birkenmajer, *Stromata Copernicana. Studia, poszukiwania i materiały biograficzne*, Kraków 1924, s. 54–78; LD, s. 18, 20, 26; M. Markowski, *Szczyt rozkwitu*, op. cit., s. 120.

⁷² Marian Chachaj, *Mikołaja Kopernika czasy studenckie: Kraków, Bolonia, Rzym, Padwa i Ferrara (1491–1503). Miejsca – ludzie – książki*, Toruń 2023, s. 32–94.

⁷³ Ludwik A. Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik*, cz. 1: *Studia nad pracami Kopernika oraz materiały biograficzne*, Kraków 1900, s. 56–59; Jerzy Dobrzycki, *Uwagi o szwedzkich zapiskach M. Kopernika*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1973, nr 18, s. 488–489.

⁷⁴ L.A. Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik*, op. cit., s. 27; Teresa Borawska, *Księgozbiór Mikołaja Kopernika*, w: Teresa Borawska przy współudziale Henryka Rietza, *Mikołaj Kopernik i jego świat. Środowisko, przyjaciele, echa wielkiego odkrycia*, Toruń 2014, s. 329–360; Grażyna Rosińska, *Krakowski księgozbiór Mikołaja Kopernika w kodeksach Copernicana 4 i Copernicana 6 Biblioteki Uniwersyteckiej w Uppsali*, „Res Historica”, 2002, z. 13, s. 114; eadem, *Instrumenty astronomiczne na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku*, Wrocław 1974, s. 95–97.

⁷⁵ Grażyna Rosińska, *Identyfikacja „szkolnych tablic astronomicznych” Kopernika*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1984, t. 29, nr 2, s. 637–644; eadem, *Kwestia „krakowskich autografów” Mikołaja Kopernika w kodeksie Copernicana 4 Biblioteki Uniwersytetu w Uppsali*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 2001, t. 46, nr 3, s. 80.



7. Zbiór 16 kart z tablicami astronomicznymi i obliczeniami, określany mianem Raptularzyka uppsalskiego. Zawiera notatki astronomiczne spisane własnoręcznie przez Mikołaja Kopernika czarnym i czerwonym atramentem. Oprawiony razem z wydaniem Tablic alfonsyńskich z 1492 oraz Tablic Regiomontana z 1490. Księgi prawdopodobnie zostały nabyte przez Mikołaja Kopernika podczas jego krakowskich studiów w latach 1491–1495, na co wskazuje ich wspólna oprawa mająca charakterystyczny krakowski styl. Ze zbiorów MUJ

mógł uczęszczać w 1494 roku na prywatny wykład Jana z Głogowa dotyczący geografii, opracowany na podstawie *Kosmografii* Ptolemeusza. Tekst uczonego z Głogowa powstał w 1492 roku, a w 1494 roku został rozszerzony⁷⁶.

W okresie studiów w Krakowie Mikołaj Kopernik zakupił też *Elementa geometriae* Euklidesa (Wenecja 1482), gdzie wpisywał różne notatki, a także *Tabulae directionum et projectionum* Jana Regiomontana (Augsburg 1490)⁷⁷. Interesował się także astrologią, co wynika z jego uwag naniesionych na egzemplarzu Albohazena – *In iudiciis astrorum* (Wenecja 1485)⁷⁸. Powoływał się też na

astrologiczne dzieło Ptolemeusza *Quadripartitum opus*⁷⁹.

Zapewne już w Krakowie uczestniczył w obserwacjach przy użyciu instrumentów astronomicznych: astrolabium, astrolabium pierścieniowe, paralaktycznego trójkąta, torkwetum (instrument umożliwiający pomiary współrzędnych ciał niebieskich w układach horyzontalnym, równikowym i ekliptycznym i konwersję między tymi układami bez dodatkowych obliczeń), kamery otworkowej,

o niektórych kopernikanach szwedzkich, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, 1963, seria C, z. 7, s. 67–71; Mieczysław Markowski, *Wpływ myśli arabskiej na krakowską piętnastowieczną filozofię przyrody i astronomię w świetle rękopisów i inkunabułów Biblioteki Jagiellońskiej*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 1975, t. 25, nr 1/2, s. 66, przyp. 59.

⁷⁹ L.A. Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik*, op. cit., s. 27; idem, *Stromata Copernicana*, op. cit., s. 57, 337–342; T. Borawska, *Księgozbiór Mikołaja Kopernika*, op. cit., s. 333, 353, 354; Sylwia Konarska-Zimnicka, „Wenus panią roku, Mars towarzyszem...”. *Astrologia w Krakowie XV i początku XVI wieku*, Kielce 2018, s. 155, 360–361.

⁷⁶ Szerzej o wpływie pism Jana z Głogowa na Kopernika pisze L.A. Birkenmajer, *Stromata Copernicana*, op. cit., s. 105–118.

⁷⁷ G. Rosińska, *Krakowski księgozbiór Mikołaja Kopernika*, op. cit., s. 114; *Reliquiae Copernicanae. Nach den Originalen in der Universitäts-Bibliothek zu Upsala*, hrsg. v. Maximilian Curtze, Leipzig 1875, s. 5–27.

⁷⁸ *Reliquiae Copernicanae*, op. cit., s. 57–59; L.A. Birkenmajer, *Mikołaj Kopernik*, op. cit., s. 192–193. Wszystkie notatki M. Kopernika naniesione w pracy Albohazena opublikował Jeremi Wasiutyński, *Uwagi*



8. Przyrządy astronomiczne. Ze zbiorów MUJ



9. Astrolabium Bylicy. Ze zbiorów MUJ

tw. *camera obscura*. O ile słuszny jest domysł, że towarzyszem studiów Kopernika był Jakub Kobel z Heidelbergu, późniejszy autor traktatu o astrola-



10. Torquetum Bylicy. Ze zbiorów MUJ

bium, instrument ten był mu zapewne dobrze znany⁸⁰. Ponieważ wkrótce potem w Bolonii współpracował przy obserwacjach z tamtejszym matematykiem i astronomem Dominikiem Maria Novarą, a następnie sam robił je w Rzymie, na pewno już w Krakowie używał instrumentów astronomicznych. Ponad-

⁸⁰ Karol Estreicher, *Bibliografia polska*, t. 19, Kraków 1903, s. 352.



11. Globus Bylicy. Ze zbiorów MUJ

to miał okazję do zapoznania się z wyglądem kilku z nich przywiezionych na podstawie zapisu testamentowego Marcina Bylicy z Olkusza (ok. 1433–1493). Wśród prezentowanych 10 września 1494 roku profesorom i studentom przyrządów znalazły się: globus nieba, dwa astrolabia oraz torkwetum⁸¹.

⁸¹ Ludwik A. Birkenmajer, *Marcin Bylica z Olkusza oraz narzędzia astronomiczne, które zapisał Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w roku 1493*, „Rozprawy Akademii

Z wydarzeń uniwersyteckich Mikołaj Kopernik doświadczył pożaru Collegium Maius w 1492 roku oraz odkrycia skarbu podczas odbudowy gmachu w 1494. Rok później, w lecie opuścił Kraków bez uzyskania stopnia naukowego, co nie było w tych czasach czymś wyjątkowym. Trudno ocenić wpływ studiów krakowskich na poszerzenie jego horyzontów z matematyki i astronomii. Jeśli chodzi o matematykę, dysponujemy jednak ważną opinią Wojciecha, syna Piotra z Buku, studenta (1540) i bakałarza (1541) Uniwersytetu Krakowskiego, umieszczoną w liście dedykacyjnym do biskupa płockiego Samuela Maciejowskiego na początku wydanego w 1542 roku *Iudicium astronomicum*⁸². Napisał on, że z Uniwersytetu Krakowskiego „wielu nauki matematyczne czerpało, którzy w Niemczech z wielkim dla siebie zaszczytem i pożytkiem uczących się, też nauki wykładają, a spomiędzy których z chlubą wymieniam Mikołaja Kopernika, kanonika warmińskiego, niegdyś w tym mieście przebywającego, który, i to co już podziwu godnego w przedmiotach matematycznych napisał, i co jeszcze więcej wydać zamierzał, z tego naszego Uniwersytetu, jakoby ze źródła najprzód zaczerpnął; czego nie tylko nie zaprzecza (sądząc według zdania Pliniusza, że sprawiedliwą i pełną szlachetnej skromności jest rzeczą wyznawać, komuśmy winni swoje ukształcenie), ale owszem, sam wyznaje, że to wszystko zawdzięcza naszej Akademii”⁸³.

Umiejętności. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy”, 1893, Seria 2, t. 5 (25), s. 145, przyp. 242.

⁸² MUK, s. 219; *Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402–1541*, wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska, Warszawa 2011, s. 301.

⁸³ „Ex hoc enim Gymnasio multi mathemata hauserunt, qui in Germania magna cum laude et emolumento studiosorum eadem profitentur, quorum honoris gratia nomino Nicolaum Copernicum, Canonicum Varmiensem, qui hujus urbis olim hospitio usus errat, et haec, quae scripsit in rebus mathematicis admiranda, plura etiam edenda instituit, ex hac nostra Universitate ceu ex fonte primum accepit. Id quod ipse non solum non differetur (benignum esse et plenum ingenui pudoris, iudicio Plinio existimans, profiteri per quos profeceris): verum hoc, quidquid est, totum nostrae fert acceptum Academiae”. Cyt. za: Nicolaus Copernicus, *De revolutionibus orbium coelestium libri sex*, wyd. Jan Baranowski, Varsaviae 1854, s. 642.

BIBLIOGRAFIA

- Acta rectoralia Almae Universitatis studii Cracoviensis inde ab anno MCCCCLXIX*, ed. Władysław Wisłocki, t. 1, Cracoviae 1893–1897.
- Barycz Henryk, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935.
- Baster Marcin, „Collegium seu Bursa Jeruzalem – fundacja uniwersytecka kardynała Zbigniewa Oleśnickiego”, mps, praca magisterska, Kraków 2005.
- Birkenmajer Ludwik A., *Marcin Bylica z Olkusza oraz narzędzia astronomiczne, które zapisał Uniwersytetowi Jagiellońskiemu w roku 1493*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Matematyczno-Przyrodniczy”, 1893, Seria 2, t. 5 (25).
- , *Mikołaj Kopernik, cz. 1: Studia nad pracami Kopernika oraz materiały biograficzne*, Kraków 1900.
- , *Stromata Copernicana. Studia, poszukiwania i materiały biograficzne*, Kraków 1924.
- Borawska Teresa, *Księgozbiór Mikołaja Kopernika*, w: Teresa Borawska przy współudziale Henryka Rietza, *Mikołaj Kopernik i jego świat. Środowisko, przyjaciele, echa wielkiego odkrycia*, Toruń 2014.
- Boroda Krzysztof, *Studenci Uniwersytetu Krakowskiego w późnym średniowieczu*, Kraków 2010.
- Chachaj Marian, *Mikołaja Kopernika czasy studenckie: Kraków, Bolonia, Rzym, Padwa i Ferrara (1491–1503). Miejsca – ludzie – książki*, Toruń 2023.
- Chwalba Andrzej, *Collegium Iuridicum*, Kraków 2015.
- Conclusiones antiquae Collegii Maioris Universitatis Cracoviensis 1432–1591*, oprac. Dagmara Wójcik-Zega, Kraków 2014.
- Corpus Academicum Cracoviense: <https://cac.historia.uj.edu.pl>, dostęp: 31.07.2023.
- Dobrzycki Jerzy, *Uwagi o szwedzkich zapiskach M. Kopernika*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1973, nr 18.
- Dobrzycki Jerzy, Markowski Mieczysław, Przypkowski Tadeusz, *Historia astronomii w Polsce*, t. 1, red. Eugeniusz Rybka, Wrocław 1975.
- Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. I, red. Kazimierz Lepszy, Kraków 1964.
- Estreicher Karol, *Bibliografia polska*, t. 19, Kraków 1903.
- Estreicher Stanisław, *Sądownictwo rektora krakowskiego w wiekach średnich*, „Rocznik Krakowski”, T. 4: 1900.
- Fünf Bücher Epigramme von Konrad Celtes*, hg. von Karl Hartfelder, Berlin 1881.
- Goddu André, *Copernicus and the Aristotelian Tradition. Education, Reading, and Philosophy in Copernicus's Path to Heliocentrism*, Leiden–Boston 2010.
- Gogacz Mieczysław, *Zawartość problemowa traktatu „De ente et essentia” Tomasza z Akwinu*, „Opera philosophorum medii aevi. Textus et studia”, 1, Warszawa 1976.
- Górski Karol, *Łukasz Watzenrode. Życie i działalność polityczna (1447–1512)*, Wrocław 1973.
- , *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne i samotność*, Toruń 2012.
- Grzybowski Stanisław, *Mikołaj Kopernik*, wyd. 2, Światowid, Warszawa 1973.
- Karbowiak Antoni, *Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich*, t. II–III, Petersburg–Lwów–Warszawa–Kraków 1903–1923.
- Katona Stephanus, *Historia critica regum Hungariae*, t. X, Buda 1793.
- Knoll Paul W., „A Pearl of Powerful Learning”. *The University of Cracow in the Fifteenth Century*, Leiden–Boston 2016.
- Konarska-Zimnicka Sylwia, „Wenus panią roku, Mars towarzyszem...”. *Astrologia w Krakowie XV i początku XVI wieku*, Kielce 2018.
- Kopernik i jego świat*, Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum 2023.
- Kozłowska-Budkowa Zofia, *Odnowienie jagiellońskie Uniwersytetu Krakowskiego*, w: *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, t. I, red. Kazimierz Lepszy, Kraków 1964, s. 78–79.
- Księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z XV wieku*, wyd. Antoni Gąsiorowski, współpr. Tomasz Jurek, Izabela Skierska, Wincenty Swoboda, Kraków 2000.
- Liber diligentiarum Facultatis Artisticae Universitatis Cracoviensis*, pars 1 (1487–1563), ed. Władysław Wisłocki „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 4, 1886, s. 18–12, 22–32.
- Małłek Janusz, *Kolejność Kopernika w latach jego studiów na Uniwersytecie Krakowskim*, w: *Mikołaj Kopernik. Szkice do portretu*, Toruń 2015.
- Markowski Mieczysław, *Uniwersytet Krakowski w kontekście środkowoeuropejskim późnego średniowiecza i wczesnej nowożytności*, Olecko 2005.
- , *Filozofia przyrody na Uniwersytecie Krakowskim w drugiej połowie XV wieku*, „Dzieje Filozofii Średniowiecznej w Polsce”, t. 10, Wrocław 1983.
- , *Logika*, „Dzieje Filozofii Średniowiecznej w Polsce”, t. 1, red. Zdzisław Kuksewicz, Wrocław 1975.
- , *Nauki ścisłe na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku*, w: *Filozofia polska XV wieku*, red. Ryszard Palacz, Warszawa 1972.
- , *Okresy rozwoju astronomii w Polsce w epoce przedkopernikańskiej*, „Studia Warmińskie”, 1972, nr 9.
- , *Powstanie pełnej szkoły astronomicznej w Krakowie*, w: Jerzy Dobrzycki, Mieczysław Markowski, Tadeusz Przypkowski, *Historia astronomii w Polsce*, t. 1, red. Eugeniusz Rybka, Wrocław 1975.
- , *Szczyt rozkwitu i międzynarodowego promieniowania krakowskiej szkoły astronomicznej*, w: Jerzy Dobrzycki, Mieczysław Markowski, Tadeusz Przypkowski, *Historia astronomii w Polsce*, red. Eugeniusz Rybka, Wrocław 1975.
- , *Wpływ myśli arabskiej na krakowską piętnastowieczną filozofię przyrody i astronomię w świetle rękopisów i inkunabułów Biblioteki Jagiellońskiej*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 1975, t. 25, nr 1/2.
- Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400–1508*, wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska przy współpracy Ryszarda Grzesika, Kraków 2004.
- Mikołaj Kopernik odnowiciel astronomii. Wystawa jubileuszowa*, Biblioteka Jagiellońska 2023.

- Mikołaj Kopernik. *Szkice do portretu*, Toruń 2015.
- Mikulski Krzysztof, *Mikołaj Kopernik. Środowisko społeczne, pochodzenie i młodość*, Toruń 2015.
- Morawski Kazimierz, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie*, t. I–II, Kraków 1900.
- Najstarsza księga promocji Wydziału Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1402–1541*, wyd. Antoni Gąsiorowski, Tomasz Jurek, Izabela Skierska, Warszawa 2011.
- Nauczanie filozofii w Polsce w XV–XVIII wieku. Zbiór studiów*, red. Lech Szczucki, Wrocław 1978.
- Nicolaus Copernicus, *De revolutionibus orbium coelestium libri sex*, wyd. Jan Baranowski, Varsaviae 1854.
- Niemiec Dariusz, Starzyński Marcin, *Collegium Minus*, Kraków 2015.
- Notae de Universitate studii Cracoviensis*, ed. Wojciech Kętrzyński, w: *Monumenta Poloniae Historica*, t. V, Lwów 1888, s. 908.
- Ojrzyński Rafał, *Obraz Polski i Polaków w pismach Eneasa Sylwiusza Piccolominiego (papieża Piusa II)*, Warszawa 2014.
- Ożóg Krzysztof, *Zakres i metody nauczania septem artes na Wydziale Sztuk Uniwersytetu Krakowskiego w XV wieku*, w: *Septem artes w kształtowaniu kultury umysłowej w Polsce średniowiecznej (wybrane zagadnienia)*, red. Teresa Michałowska, Wrocław 2007.
- Palacz Ryszard, *Nauczanie filozofii na Uniwersytecie Krakowskim w XV w. Główne tendencje i kierunki*, w: *Nauczanie filozofii w Polsce w XV–XVIII wieku. Zbiór studiów*, red. Lech Szczucki, Wrocław 1978.
- Papée Fryderyk, *Jan Olbracht*, Kraków 1936.
- Pedersen Olaf, *In Quest of Sacrobosco*, „Journal for the History of Astronomy”, vol. 16, 1985.
- Pietrzyk Zdzisław, *Poczet rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1400–2000*, Kraków 2000.
- Regestrum Bursae Cracoviensis Hungarorum*, ed. Karl Schrauf, Budae 1821.
- Reliquiae Copernicanae. Nach den Originalen in der Universitäts-Bibliothek zu Upsala*, hrsg. v. Maximilian Curtze, Leipzig 1875.
- Rosińska Grażyna, *Identyfikacja „szkolnych tablic astronomicznych” Kopernika*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1984, t. 29, nr 2.
- , *Instrumenty astronomiczne na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku*, Wrocław 1974.
- Rosińska Grażyna, *Krakowski księgozbiór Mikołaja Kopernika w kodeksach Copernicana 4 i Copernicana 6 Biblioteki Uniwersyteckiej w Uppsali*, „Res Historica”, 2002, z. 13.
- , *Kwestia „krakowskich autografów” Mikołaja Kopernika w kodeksie Copernicana 4 Biblioteki Uniwersytetu w Uppsali*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 2001, t. 46, nr 3.
- Rybus Henryk, Fryderyk Jagiellończyk, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 7, Kraków 1948–1958.
- Schedel Hartmann, *Liber chronicarum*, Nürnberg 1493.
- Stachiewicz Wanda M., *Kopernik i jego świat*, Montreal 1973.
- Statuta Antiqua Collegii Maioris*, wyd. Józef Szujski, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. I, Kraków 1878.
- Statuta bursy krakowskiej „Jeruzalem” 1453–1841*, wyd. Antoni Karbowiak, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. 6, Kraków 1890.
- Statuta Collegii Minoris*, wyd. Józef Szujski, „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce”, t. I, Kraków 1878.
- Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in Universitate Studiorum Jagellonica ab anno 1402 ad an. 1849*, ed. Józef Muczkowski, Cracoviae 1849.
- Stopka Krzysztof, Banach Andrzej K., Dybiec Julian, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego*, Kraków 2000.
- The Sphere of Sacrobosco and its Commentators*, ed. Lynn Thorndike, Chicago 1949.
- Wasiutyński Jeremi, *Uwagi o niektórych kopernikanach szwedzkich*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, 1963, seria C, z. 7.
- Włodarek Andrzej, *Architektura średniowiecznych kolegiów i burs Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 2000.
- Zathey Jerzy, *Maciej z Kobyłina*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 19, Wrocław 1974.
- Zdanek Maciej, *Uniwersytet Krakowski wobec własnej przeszłości w XV–XVI wieku*, Kraków 2017.

Krzysztof Stopka – prof. dr hab., pracownik naukowy w Instytucie Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, kierownik Katedry Historii Kultury, Nauk Pomocniczych Historii i Archiwistyki, dyrektor Muzeum UJ – Collegium Maius, przewodniczący Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU. Autor studiów z zakresu kultury i historii Kościoła w wiekach średnich, dziejów szkolnictwa, w tym Uniwersytetu Krakowskiego, oraz historii Ormian w Polsce.

NICOLAUS COPERNICUS AND HIS UNIVERSITY

The University of Kraków at the time of Nicolaus Copernicus' studies (1491–1495) experienced a period of rapid development. A number of factors contributed to this: reconciliation with the papacy due to the rejection of the conciliarist idea; the Second Peace of Toruń (1466), ending the 13-year war with the Teutonic Order; and finally taking over Bohemia, Hungary and Croatia by Ladislaus, the eldest son of King Casimir the Jagiellonian. During this time, the city of Kraków became an important political, economic and cultural centre. This resulted in an influx of students from Silesia, Germany, Prussia, Hungary and other countries. At that time, foreigners slightly outnumbered the native group. The university had four faculties: Liberal Arts, Law, Medicine and Theology. The faculties were centred on three colleges: Collegium Maius, Collegium Minus and Collegium Canonicum. Collegium Maius was the most important, as it hosted classes in liberal arts, including mathematics and astronomy. Uniquely, the University of Kraków had two chairs of astronomy, the holders of which could devote themselves to this science for a longer period of time, conduct observations and compile calendars. For this reason, the University was famous in Europe for its high level of teaching of mathematics and astronomy. In addition, ideological

pluralism prevailed, as manifested in the lecturers' free choice of commentaries on the works of ancient authors, above all Aristotle. As a result, they were open to different cosmological concepts. At this time, the University was able to provide decent lodging for its students, with an adequate number of places in the dormitories. In 1491 a resolution was passed obliging all students – with some exceptions – to live in the dormitories or parish schools of Kraków. Nicolaus Copernicus, together with his brother Andrew, was entered into the university register in the winter semester of 1491. His studies probably focused on natural philosophy, mathematics, astronomy and astrology. The notes he made in Kraków attest to the high level of scholarship he already possessed at that time. According to later tradition, he was a pupil of Wojciech Brudzewski (Albertus de Brudzewo), an eminent mathematician and astronomer. He attended lectures at the Collegium Maius. In Kraków, as he himself admitted towards the end of his life, he gained a solid grounding in the sciences, which he later developed in Ermland. He did not, however, gain any degrees from the Faculty of Liberal Arts, which was not unusual in those days. Copernicus already intended to study law in Italy, for which degrees of this kind were not necessary.